

Szemes Béla

Költészet napi főhajtás

Baka István Yorick monológjai című darabjáról

A magyar költészet napja (József Attila születésének évfordulója) – nemrég elhunyt jeles irodalmárunk, Somlyó György kezdeményezésére – több mint negyven éve líránk történetének és jelenkorának nevezetes eseménye. Nemzeti poézisünk alkalmi ünnepeinek egyediségét, nagyszerűségét és méltóságát évről évre éppen az adja, hogy az obligát frázisok, rituális szokások, tananyagszerűen előírt tematikák mellőzésével, tartalmát az alkotói és befogadói értékválasztás minősége, az irodalombarát közönség ízlésvilága kanonizálja.

A költészet napjának idei zalaegerszegi rendezvénye – a Zalai Nyári Színházak Kht. Baka István Yorick monológjai című darabját mutatta be – az irodalom avatottabb értői számára is kuriózumként hatott. Az előadás irodalmi anyagát szerkesztő és válogató Merő Béla és Molnár Árpád önmagában is tiszteletre méltó munkát végeztek: nem csupán az évtizede halott kortárs költő személye előtt tisztelgett, hanem segített felfedezni Baka költészetének sokszínűségét, ráirányítani a közfigyelmet lírájának aktuális üzenetére. Bár a kiválasztott versek a költői életút különböző szakaszában keletkeztek (a Sátán és isten foglya 1976-ra, az Üzenet Új-Huligániából 1995-re datálható), a monodrámává összeálló irodalmi anyag képi világát, nyelvezetét mégis egységesnek érezzük.

Merő Béla és Molnár Árpád összeállított szövegek könyvének tartalmát a költő posztumusz kiadásban megjelent Tájkép fohással (Pécs, 1996) című gyűjteményes kötetéből válogatott versek köre jelöli ki, de a tematikailag gazdagon árnyalt, különböző gondolatkörök szerint rendezett költemények közül a Yorick monológjai (1990) ciklus darabjai, a „föhös” ritmikusan visszatérő elmélkedései/vallomásai határozzák meg az előadás kompozícióját.

Yorick alakja Shakespeare Hamlet című drámájából közismert, Baka művében azonban új értelmezést kap, megfordulnak a szerepek. A királyi udvar „bölc” boldondja túléli Hamletet, ezért ő idézi meg Shakespeare drámájának kulcsfiguráit. A fonák helyzetben merész szókimondással társalog a királyfi előkerülő koponyájával: „...Jó gazda Fortinbras király zárás után kimehetek a temetőbe / és ilyenkor rejtekhelyéről előkotrom Hamlet koponyáját / a tenyeremen tartva nézegetem és beszélök hozzá” (Yorick monológja Hamlet koponyája felett), emlékezik Ophélia alakjára, bátran vallja meg iránta megnyilvánuló érzéki rajongását (Yorick második monológja).

Baka István Yorick-jában tipikusan jelenkori figurára ismerhetünk, egyedi megjelenésében valószínűsíthetően a költő alteregója. Univerzális értelemben azonban

az allegorikus „történet” mitikus/misztikus „főszereplője”, akit a költő-/művészsors stációinak reprezentánsaként szemlélhetünk. (A költő(k) szociológiai helyzetének bemutatását, egzisztenciális sorsának fókuszba állítását tüzte célul maga az előadás is.) Yorick személyében az európai kultúrkör több vonulata integrálódik, úgy válik egyetemessé, hogy felidézi Villon balladáinak hőseit, konkrétan is utal Shakespeare reneszánsz drámáinak embertípusára, valamiképp eszünkbe juttatja Babits Jónás könyvének Istennel perlekedő, küldetéses főszereplőjét. A Yorick monológjai másik kulcsfigurája Baka István pétervári élményeihez kötődik: a költői lelemény teremtette - ugyancsak Baka alakmásként feltűnő - Sztyepan Pehotnij. Az őt megidéző versben (Sztyepan Pehotnij fel-támadása) a létösszegzés igényével megfogalmazott epigramma tömörségű sorok a költő, Yorick és Pehotnij közös sorsának szintézist teremtő vallomásaként hangzanak: „Voltam, ki voltam, s vagyok, ki vagyok, / De nem leszek – csak ennyit tudhatok / Előre, biztosan, de semmi mást, / Így ítélj meg s bűnöm így bocsásd!”.

Tartalmában, képi világában és formakincsében változatos versek alkotják a Yorick monológjai című darabot. Hangsúlyos szerepet kap benne a keserű öniróniával szemlélt költőszerep („Ki kényszerít hős és bohóc / Szerepben tetszelegni váltva?”), az alkotói/emberi szabadság létéről szóló tanítás naivitásának kritikája („S mit annak hittem: a szabadság / Szünet két felvonás között.”), a nihilbe forduló kilátástalanság kifejezése („...már a semmi sincsen / s még ez a semmi is egyre fogy”).

Szemléletes képből jeleníti meg világunk össze-zavarodottságának képzetét („A tükör széttört, cserepei-ből / a látvány összerakható még”), s a kaotikus világ-rend következményének már-már expresszionista erővel felsejülő látomását („...s csizmát kell húzni újra – a világ / cserepein ne járkaljunk mezítláb, / s menetelünk sörszagú indulókra, / a tű főként lángnyelvek csapnak át.”). Igazi te-litalálatnak bizonyult, ezért külön érdemes idéznünk Yorick költői hitvallásának a frivolitás határát súroló, a köznyelv egyszerűségével kifejezett, profán „hányaveti-séggel odavetett” sorait: „...aszonygák rólam vulvális vagyok / Yorick komám a te pennád a pénisz / de ha muszáj akárha kondomot / az öncenzúrát húzom rája én is” (Yorick ars poeticája). A korábban keletkezett versek megdöbbentő hitelességgel tudósítanak a költő társadalmi-

közéleti kérdések iránti érzékenységéről. Nehéz nem meghallani a reménytelenség és kiábrándultság érzését átélő értelmiségi elkeseredetten feltörő panaszát („...országnak ország még hazának árnyék / itt rég nem halni itt túlélni kell” (Üzenet Új-Huligániából /1995/), vagy az ironikus hangvételű, a társadalmi-politikai közállapotokra reflektáló Yorick visszatér (1994) című vers sorainak aktualitását: „Itt Isten az kinek bár púp a hátán / Koalíciós partnere a Sátán / Hol jobbra ülve hol meg balra fent / Így működik az égi parlament”. A költemények egy csoportjában markánsan megjelenik Yorick (Baka István) Istenhez fűződő kapcsolata. A hozzá való viszonyát jellemző ambivalencia az Én itt vagyok (1994) sorokban pontosan nyomon követhető: előbb a vádoló, számonkérő versfelütésben: „Én itt vagyok de hol vagy te Uram / S hol voltál mikor kerestelek még”, majd felerősödik a záró sorok paradoxonában: „Meggzabadultam tőled mégis ár-vád / Vagyok Uram ki várva várva vár rád.”.

Az írott szövegben a formai elemek – elsősorban a versforma és központosítás – különböző variációival találkozhatunk: együttesen jelenik meg a kötött formájú szonett (Változatok egy orosz témára) és a Yorick monológokat alkotó, írásjelek nélküli, a szöveg retorikai vonásait erősítő szabadvers.

A Yorick monológjai című darabot Merő Béla rendezésében, Molnár Árpád tolmácsolásában láthattuk. Merő Béla kitűnő érzékkel a szöveg hatásértékét tartotta fontosnak, ezért minimális díszlet- és jelmezelemmel dolgozott. Csupán jelzés értékű kellékek utaltak a különböző élethelyzetekre (Hamlet koponyája, Ophélie fátyla, nemzeti színű gyertya), így a teátrális külsőségek helyett a szövegtartalom prioritására irányította a figyelmet.

Elismerés és dicséret illeti Molnár Árpádot, aki a nem könnyű poétikai szöveget – helyenként csupán az egyéni szövegértelmezésre hagyatkozhatott – érthetően, átéléssel, a figurával való azonosulással interpretálta. A mozgás, a színpadi látvány hiánya miatt a szöveg verbális közvetítésével kellett fenntartania a néző érdeklődését, amelyet többnyire sikeresen oldott meg.

Az előadást színesítette és hatásosabbá tette Kardos Endre, Hochrein Judit és Lőrincz Kálmán közreműködése, akik különböző hangszerek megszólaltatásával, természetes zenei effektek felhasználásával távoli népek dallamkincsével ismertettek meg bennünket.